

Apácai Csere János

MAGYAR ENCYKLOPAEDIA

Mivel gyermeki állapotban születünk és a megérezhető dolgokról sokféle ítéleteket tettünk, minekelőtte a mi okosságunkkal egészen élnénk, a sok eleve való ítéletekkel félenfordítottunk az igaznak megismeréséről. Melyektől meg nem szabadulhatunk semmiképpen, hanem ha egyszer életünkben minden tudománybéli dolgokról igyekezünk kételkedni, valamelyeknek bizonytalanságok felől csak kevéssé gyanakodhatunk is. Kételkedhetünk azért, ha vagyon-e voltaképpen azok közül valami, amelyeket mi érzünk vagy képzünk, mivel tapasztalván megtapasztaltuk, hogy az érzékenységek gyakorta megcsalnak; okosság pedig soha annak felette nem hinni, aki minket avagy csak egyszer megtréfált. Mert naponként számtalant láttatunk álmunkban érzeni vagy képzeni, amelybe semmi sincs; nincsen is az ilyenformán kételkedőnek semmi bizonyos jele, mellyel álmát imettétől bizonyosan megkülönböztethetné.

Így kételkedvén azért, egyelőször könnyen feltehetjük, hogy se Isten, se ég, se föld, se semmi test ne légyen, és hogy magunknak is se kezünk, se lábunk, se semminémű tagunk ne légyen: mindazonáltal, hogy mi magunk, akik így gondolkodunk és kételkedünk, semmik ne volnánk, azt semmiképpen meg nem engedhetjük, mivel magával ellenkeznék, ha azt vélnők, hogy ami gondolkodik, azonba hogy gondolkodik, ne légyen. Minekokaért ez: én gondolkodom, azért vagyok, minden megtudható dolgok, között legelsőbb és bizonyosabb. Holott a gondolkodáson értetnek mindazok, melyek mi tudunkra léznek bennünk: és így nemcsak az értés, akarás, képzés, hanem az érzés is annyit tészzen itt, mint a gondolkodás. Mivel pedig a természet világa tanítja, hogy a semminek semmie nincsen, azért valahol valaminéműséget találunk, ott valamely valóságos dolognak is kell lenni, és mennél több minéműséget találunk valamely dologban fel, annál világosabban ismérjük mi azt meg. Hogy peniglen a mi elménkben többet találjunk affélét fel, mint akármely dologban is, bizonyos; mert semmisen cselekszi azt, hogy valamit egyebet megismérjünk, amely sokkal bizonyosabban a mi magunk elméjének isméréture minket ne vinne. Minekokaért könnyebb az elmét, hogy légyen és mi légyen, megtudni, mint akármint egyebet.

Mídon pedig az elme, mely magát isméri és egyebekről mindenekről kételkedik, mindenfelé nézél, hogy az ő tudományát küljebb terjessze, legelsőben is talál magában sokféle dologoknak képzéseiket, melyeket valameddig csak nézél és semmit magán kívül azokhoz hasonlót nem állít vagy tagad, meg nem csalattathatik. Kik közül egyik egy véghetetlen értelmu, hatalmú és tökéletességű állaté, (ki Istennek mondatik), melynek létele teljességgel szükséges, megmásolhatatlan és

János Apácai Csere

ENCICLOPEDIA UNGHERESE

Poiché l'uomo nasce come bambino, ed in quell'età giudica diversamente le cose esperibili prima di potere interamente avvalersi della propria saggezza, a causa dei molti pregiudizi si è allontanato dalla via che mena alla conoscenza della verità. Dei quali giudizi può liberarsi soltanto se, una volta nella vita, comincia a dubitare di tutte le cose che sa, supponendo che esse siano incerte. Possiamo quindi dubitare se qualcosa, tra le cose che sentiamo o immaginiamo, esista davvero, perché attraverso l'esperienza abbiamo sperimentato che è cosa saggia non porre la nostra fiducia in chi, anche se una sola volta, ci ha truffato. Poiché capita tutti i giorni di sentire o di immaginare tante cose che in sé non hanno realtà alcuna, e chi ha simili dubbi non possiede nessun indizio con il quale poter distinguere il sogno dalla realtà.

Dubitando in questo modo, per primo in assoluto, si potrebbe anche supporre che né Dio né la terra né alcun corpo esistano, e che noi stessi non abbiamo né mani né piedi né membra, di conseguenza noi, che così pensiamo e dubitiamo, saremmo niente, ma questo non ce lo possiamo permettere, perché sarebbe una grande contraddizione credere che ciò che pensa sia nulla per il fatto stesso che pensa. Quindi: io penso dunque sono è tra tutte le cose conoscibili la prima e la più certa. Dunque, per raziocinio s'intende tutto ciò che in noi esiste per crearci una coscienza, e pertanto non soltanto la percezione, la volontà, la fantasia ma anche la sensazione fanno parte del raziocinio. Poiché il mondo della natura c'insegna che, dove non c'è nulla, non c'è nulla, perciò, laddove troviamo qualche cosa che ha un elemento caratteristico, lì deve esistere qualcosa di reale, e più elementi caratteristici si trovano in qualcosa, maggiore accessibilità se ne ha. È cosa certa che nella nostra mente ritroviamo più elementi caratteristici che altrove, perché non c'è nulla più della nostra mente che possa con maggiore certezza portarci alla conoscenza della nostra mente stessa. Per la qual causa, che la mente esista e cosa sia è più facile a sapersi di qualsiasi altra cosa.

Dato che la ragione conosce sé stessa e dubita di qualsiasi altra cosa, per allargare la propria cognizione guarda in tutte le direzioni, e per prima cosa in assoluto trova in sé stessa i concetti di molte cose e, fino a quando continua a osservarli senza affermare né negare nulla di simile a loro al di fuori della sua mente, non potrà farsi ingannare. Tra questi concetti uno si attribuisce ad un essere (detto Dio) la cui intelligenza, il cui potere e la cui perfezione sono infiniti e la cui esistenza è assolutamente necessaria, inimitabile ed eterna. Questo concetto è per

örökkévaló, nem úgy, mint a többi, kik csak meglehető és megtörténhető. Tovább hányván-vetvén pedig azokat a képzéseket. eszünkbe vesszük, hogy amennyiben azok a gondolkozásnak csak valami módjai, egymástól nem sokat különböznek, de amennyiben egyik egyet s másik más dolgot jelent, felette különbözők s mennél több tökéletességet foglalnak bé magokba, annál tökéletesebbeknek kell azoknak szerzőjöknek lenni. Így azért az Isten bennünk találatott képzése felől ha megkérdjük magunkat, honnan légyen mibennünk, oly megmérhetetlen tökéletességet találunk abban, ha jól gondolkozunk felőle, hogy lehetetlen légyen teljességgel annak mástól belénk oltattatása, hanem csak attól, akiben minden tökéletességnek teljessége vagyon, azaz az voltaképpen lévő véghetetlen Istentől. Továbbá megkérhetjük azt is, kitől vagyunk mi, kikben az Isten tökéletességének ily képzési vannak. Mert a természet világa mutatja, hogy aki magánál tökéletesebbet ismér valakit, a magától nincsen, mivel mindazokat a tökéletességeket, melyeket másban lenni képz, ha magától volna, magának megadta volna; mástól pedig nem lehet, hogy légyen, hanem csak egyedül attól, akiben minden tökéletességek megvannak, azaz az Istentől. A természet világa tanítja pedig azt is, hogy noha most vagyunk, ihon majd semmivé lehetünk. hanem ha a mindörökké lévő, azaz az Isten, tartand meg bennünket. Az ő belénk oltatott képzésére szorgalmatosan nézélvén azért, eszünkbe vesszük, hogy ő örökkévaló, mindentudó, mindenható, minden jósnak és igazságnak kútfeje, minden állatoknak teremtője, és végezetre, hogy őbenne minden feltaláltatik, valamiben véghetetlen tökéletesség vagyon.

nulla simile agli altri, che sono soltanto possibili e probabili. Continuando a ragionare su questi concetti, ci rendiamo conto che tali concetti, in quanto non sono altro che gli aspetti del formarsi, non si differenziano molto tra di loro, dato che uno significa una cosa e l'altro un'altra cosa, sono oltremodo differenti e, quanta più perfezione includono in sé stessi, tanto più perfetto deve essere il loro autore. Quindi, se c'interrogiamo sul concetto di Dio che abbiamo in noi, e da dove esso provenga fino a noi, a pensarci bene troviamo una tale incommensurabile perfezione, che sarebbe stato impossibile inculcarlo in noi con simile perfezione da uno diverso da colui che è la perfezione della perfezione, in altre parole, per l'appunto, il Dio Infinito. Possiamo, inoltre, chiederci da dove veniamo, noi che possediamo tali concetti della perfezione di Dio. Il mondo della natura ci mostra che chi conosce qualcun altro più perfetto di sé stesso non è che poi esista da sé stesso, perché tutte quelle perfezioni che immaginiamo di essere in qualcos'altro, se esistessero di per sé, se le sarebbe date; infatti, non è possibile che queste perfezioni vengano da un altro, ma solo e solamente da colui che possiede tutte le perfezioni, cioè da Dio. Il mondo della natura c'insegna inoltre che, sebbene ora esistiamo, un giorno possiamo diventare nulla, a meno che non sia quell'entità eterna, cioè Dio, a conservarci. Contemplando dunque il suo concetto in noi inculcato, ci rendiamo conto che egli è eterno, onnisciente, fonte d'ogni bontà e di verità, creatore di tutti gli esseri e, infine, che in lui si trovano tutte le cose in cui l'infinita perfezione esiste.